

Arhiivinoppeid ja meenutusi Riigikogu Kantselei ajaloost

Küllo Arjakas (RiTo 30), Tallinna Linnaarhiivi juhataja

Riigikogu Kantselei tööst ja inimestest kõnelev artiklikogumik pakub huvitavaid lugemist.

2014. aasta lõpupäevil jõudis trükikojast välja artiklite kogumik „Parlamendi parem käsi”. Küllap on tegemist kauaoodatud jõuluringiga Riigikogu kantselei endistele ja praegustele töötajatele. Siit leiavad lugemisväärsed teisedki, keda huvitab ühe olulise asutuse funktsioneerimise n-ö köögipool. Igal juhul on juba kogumiku pealkiri igati irriteeriv, tekitades kohe küsimuse – mis küll võiks olla parlamendi vasak käsi?

Kogumiku koostajaks on ettevõtmises algusest peale kaasas olnud Tõnu Kaljumäe. Ta on Riigikogu kantseleis töötanud alates selle moodustamise alguspäevist, oktoobrist 1992 ja praegu on ta avalike suhete osakonna infonõunik. Kaljumäe on enda peale võtnud ka ülevaateartiklid esinduskogude kantselei tegevusest aastatel 1919–1940, samuti viimase ülemnõukogu (1990–1992) kantselei ümberkujundamisest Riigikogu tugistruktuuriks.

Sama laadi asutustest erinevad raamatud

Sellise ettevõtmise puhul on esimene kontseptuaalse tähtsusega küsimus, kas tellida kantselei kohta ajalooline ülevaade või siis pigem ise, oma jõududele toetudes kokku panna kauaaegsete töötajate mälestuste kogumik. Võib nii ja naa, teatud plussid ja mõningased riskid on mõlema variandi puhul. Võimalik, et eelistus sellisele mälestuste raamatule sai otsesest eeskujuga ühest samalaadsest raamatust. Nimelt nägi 2012. aastal trükivalgust Kaidi Aheri koostatud kogumik „VPK. Vabariigi Presidendi Kantselei. Inimesed. Ajalugu. Institutsioon. Maja. Muutused. Tulemist ja lahkumiste lood”.

Vabariigi Presidendi Kantselei ja Riigikogu Kantselei on olemuselt sama laadi asutused. Raamatud on siiski märksa erinevamad: presidendi kantselei teoses on näiteks eraldi peatükk Kadrioru lossi sisekujundusest ja sisustuse muutustest, samuti on peatükk Maarjamaa ristist ning ümber on trükitud mitu korda raamatuna avaldatud president Pätsi kantseleiülema Elmar Tambeki mälestustest teatud lehekülgi. Presidendi kantselei ajalooramatute üldine jaotus on koostatud puhtkronoloogiliselt, presidentide (Päts, Meri, Rüütel, Ilves) ametiaegade kaupa ning silmas on peetud just inimeste kantseleisse tööleasumise järjekorda. Selline lähenemine on igati arusaadav, sest presidendi vahetudes muutub ka suur osa presidendi kantselei *staff*ist.

Osalt on kronoloogiline ka parlamendi kantselei raamat. Selle esimene ja kaunis mahukas osa hõlmab kantselei ajalugu aastatel 1919–1940. Teose teine osa hõlmab kantselei ajalugu 1990–2014, kusjuures teemakäsitlemise põhivaldkondadeks on kantselei areng ning meenutused Riigikogu komisjonide töömailt. Lisandub veel

kaks plokki: „Kirev kantselei” ja „Lugusid siit ja sealt”. Omaette heaks leiuks on 1940. aastal valitud Riigivolikogu ja Eesti NSV Ajutise Ülemnõukogu kunagise stenografi Erica-Gertrud Auna (sünd 1897, surnud 1996 Saksamaal) mälestused. Teose lõpus on ülevaade Riigikogu Kantselei töötajatest, kes seal ametis olnud enam kui üks aasta ning mõningast statistilist materjali (kantseleis ametikohtade arvu muudatused, personalistatistika põhinäitajad jm).

Ühtekokku on kogumikul aukartustäratavalt suur arv kaastöötajaid, 47, sh on paar kahasse kirjutatud artiklit. Sedavõrd arvuka ja kireva autorkonna artiklite ühtlustamine, korduste väljajätmine jms on nõudnud hoolikat toimetajatööd. Üldteada tees, et „iga möödaläinud päev ei ole mitte veel ajalugu” on autoreid sundinud vahet tegema olulisel ja ebaolulisel. Kindlasti ei olnud see kerge, sest kantselei tööst kirjutada ja veel huvipakkuvalt kirjutada on kaunis keerukas.

Meenutusi põnevatest seikadest ja inimestest

Mälestuste võlu, nagu teada, on esmajoones kujukates detailides. Neid on siia veidi jätkunud, alates igakuise palga väljamaksmise järjekorra pikkusest, komisjoni ruumidesse töölaua toomisest, käsitsi kirjutatud muudatusettepanekute järjestamisest komisjoni ettepanekutega, järjekorras ootamist komisjoni esimese arvuti taga või maatriksprinterit uskumatut aeglust, kus pressiteate väljatrükk võttis aega 10–15 minutit. Sedalaadi ja muidki tähelepanekuid võinuks ehk rohkemgi olla. Küllap on näiteks kultuurikomisjoni kauaaegsel töötajal Terje Põderil meeles Rahvusraamatukogu seaduse dramaatiline menetlemine Riigikogu VII koosseisus, kus mõni saadik jäi lõputult pikaks veninud koosoleku ajal magama ja kes just siis palus mõnda muudatusettepanekut hääletada. Küllap on riigikaitsekomisjoni kauaaegsel nõunikul Aivar Engelil meeles huvipakkuvaid tähelepanekuid nii mõnegi riigikaitsekomisjoni liikme kohta, olgu see komisjoni koosolekutest või mõnelt väljasõidult. Näikse, et suur autorkond on ilma vastava suuniseta pidanud vajalikuks neile teadaolevaid ning just rahvaasemikega seotud mõningad seigad välja jätta. Aga selline diskreetsus kuulub kantselei töötajate juurde.

Nagu ikka selliste kogumike puhul, jääb üheks küsimuseks, mida ja miks seal ei ole. Kogumikus on ühe korra mainitud Andres Metsaveeri. Seegi on üsna raamatu lõpus, Riigikogu spordisaali perenaise Urve Lindmaa mälestustes, kus Metsaveeri märgitakse keldri remonditööde alustajana. Metsaveer töötas parlamendi haldusteenistuses aastast 1993 kuni oktoobrini 2008, mil kaitsepolitsei mehe kinni pidas, kahtlustades teda soodustuste saamises ehitusettevõtjatelt. Kinnipidamise järel esitas Metsaveer lahkumisavalduse, mis kohe rahuldati.

Loomulikult tahetakse sellistes tähtpäevakogumikes näidata asutusest head pilti. Paraku on raske leida asutust, kus enam kui paarikümne aasta jooksul poleks leidnud ühtegi nõ musta lammast, sest seegi kuulub meie igapäevase elu juurde. Võimalik, et isegi teose kolleegiumis arutati, mida niisuguse juhtumiga teha. Või kes siis oleks pidanud seda *case*'i oma kirjatöös mainima? Ilmselt Heiki Sibul, kantselei kauaaegne juhataja.

Veelgi keerukam on aga ühe väliskomisjoni nõuniku juhtum. Teda ei ole teoses kordagi mainitud, välja arvatud kantseleis töötanud inimeste registris. See *case* on kindlasti keerukam. Aga, vähemalt, otsustades avalike allikate järgi, osales nõunik taasiseseisvunud Eesti esimeses spiooniskandaalis, mille käigus 1995. aastal saadeti Eestist välja luuretööga tegelnud Vene saatkonna töötaja. Näib, et kaitsepolitsei viis operatsiooni läbi edukalt, aga kogemuste puudumisel tekkis arusaamatus selle loo avalikustamisel. Nii sattus nõunik luurajate keeles väljendatuna „üksinda külma kätte” ja lõpuks ei jäänud tal midagi muud üle kui Eestist lahkuda.

Teose toimetajad Rita Hillermaa, Gerli Eero ja Piret Viljamaa on kogenud ja teinud head tööd. Kiirel ülelugemisel ei jäänud pisivigu silma. Siiski, koostajad-toimetajad on ehk liialt uskuma jäänud ühe foto allkirja (lk 27), mille nad ilmselt said Filmiarhiivist. Foto allkiri ütleb, et kooliõpilased seisavad Asutava Kogu hoone ees 1919. aasta suvel. Eesti Asutaval Kogul pole oma hoonet olnud. Töötati ikka, nagu üldteada, Toompea lossis. Võib arvata, et see foto võeti kunagi sellise allkirjaga arhiivi vastu ja nüüd tihtipeale ei julgeta neid fotoallkirju enam korrigeerida. Sestap saanuks täpsustada – kooliõpilased seisavad Toompeal lossi ees, kus töötas Asutav Kogu.